DÂRE KUTNÎ (Ali bin Ömer)

Büyük hadîs âlimi, her türlü ilimde zamanının bir tanesi olup, asrının en meşhûrlarındandır. İsmi, Ali bin Ömer bin Ahmed bin Mehdî bin Mes'ûd bin Nu'man bin Dinar bin Abdullah el-Bağdâdî olup, künyesi, Ebü'l-Hasen'dir. Dâre Kutnî diye meşhûr olmuştur. Şafiî mezhebinde idi. Bağdâd'ın Dâre Kutn mahallesinde 306 (m. 918) yılında doğmuştur. Zamanının en meşhûr muhaddislerinden hadîs-i şerîf öğrenmek için; Basra, Kûfe, Vasıt, Suriye ve Mısır'a gitmiştir. Tekrar Bağdâd'a döndü. İlimde zamanının üstadı oldu ve pekçok âlim yetiştirdi. 385 (m. 995) Zilka'de ayının sekizinci Çarşamba günü seksen yaşında Bağdâd'da vefât etti. Bâb-ud-Deyr mezarlığında Ma'rûf-i Kerhî'nin (radıyallahü anh) yanına defn edildi.

Dâre Kutnî; Ebu'l-Kâsım el-Begavî, Ebî Bekr bin Ebî Dâvûd İbni Sa'îd, Muhammed bin Hârûn el-Hadramî, Ali bin Abdullah

bin Mübeşşir el Vasıtî, Ebû Ömer Muhammed bin Yûsuf el-Kâdî, Ahmed bin Kâsım (Ebu'l-Leys el-Ferâidî'nin kardeşi), Ebû Sa'îd el-Adevî, Yûsuf İbn-i Ya'kub Nişâbûrî, Ebû Hamîd bin Hârûn el Hadramî, Sa'îd bin Muhammed bin Yûsuf, Muhammed bin Nûh el-Cünd Yesâbûrî Ahmed bin Îsâ bin es-Sekîn el-Beldî, İsmail bin Abbas el-Verrâk, İbrâhîm bin Hammâd el-Kâdî, Abdullah bin Muhammed bin Sa'îd, Ebû Tâlib Ahmed bin Nasr el-Hâfız ve daha pek çok büyük âlimden hadîs-i şerîf öğrenmiş, ilim almıştır.

İbn-i Mücâhid (vefâtı 323), Muhammed bin Hasen en-Nakkaş (vefâtı 351) ve diğer ba'zı âlimlerden kırâat ilmini öğrenmiş, Ebû Sa'îd el-İstahrî'den (vefâtı 328) ise fıkıh ilmini almıştır. Uzun zaman edebiyat ilmiyle de meşgûl olup, edebiyatta da üstad olmuş idi.

Kendisinden de; Ebû Hamid İsferânî, Ebü'l-Abdullah Hakim, Abdülganî İbni Sa'îd el-Mısrî, Temmam-ür-Razî, Ebû Bekr el-Berkanî, Ebû Zer Abd İbni Ahmed, Ebû Nuaym el-İsfehânî, Ebû Muhammed bin Hallal, Ebû Kasım et-Tenuhî, Ebû Tahir bin Abdürrahîm el-Kâtib, Kâdı Ebü'l-Tayyib Taberî, Ebü'l-Hasen el-A'tikî, Hamza es-Sehmî, Ebû Muhammed el-Cevherî ve daha pekçok âlim ilim öğrenmiş, rivâyetlerde bulunmuştur. Fakat içlerinde en meşhûr olanları; Hakim Nişâbûrî (vefâtı 405), Ebû Hamîd İsfehânî (vefâtı 406), Ebü't-Tayyib Taberî (vefâtı 450) ve meşhûr, Hilyet-ül-evliyâ kitabının sahibi Ebû Nuaym el-İsfehânî'dir.

Ebü'l-Hasen Dâre Kutnî, hadîs ilminde hafız olup, yüzbin hadîs-i şerîfi sened ve râvileriyle ezbere bilirdi. Çok meşhûr bir âlim, fazîletler sahibi, muhaddis-i kamil ve ilmiyle de amel eden bir zât idi. Hadîs ilminde, hadîsin illetlerini bilmede, zamanının bir tanesiydi. Rivâyet ettiği hadîsler doğru ve sağlamdı. Allahü teâlânın dînine uymakta çok gayretliydi. Ondan sonra hadîs ilminde illetler mevzû'unda onun gibi bir âlim gelmedi ve bu ilim onunla tamam oldu ve mühürlendi, denilmiştir. Zamanında hadîs, fıkıh, kırâat ve nahiv ilminde parmakla gösterilecek şekilde tanınır, ilminden istifâde edilirdi.

Ebü't-Tayyib: "Dâre Kutnî, hadîste emîr-ül-mü'minîn idi" buyurmuştur. Hakim: "Dâre Kutnî, hadîs ilminde hafız, kuvvetli fehim sahibi, şüphelilerden uzaklaşan, kırâat ilminde ve nahivde imam olan, asrının bir tanesi bir zât idi. 367 senesinde dört ay Bağdâd'da kalıp, gece ve gündüz onunla beraber bulundum ve onun, bana anlatılanların çok fevkinde (üstünde) bir âlim olduğunu anladım." Hatîb-i Bağdadî ise: "Dâre Kutnî, asrının bir tanesi, zamanının imâmı ve müracaat kapısı idi. Hadîs ilmi onunla son bulmuştur. Hadîsin illetlerini, hadîs âlimlerini ve hadîs râvilerinin hallerini bilme, onunla mühürlenmiştir. Doğruluk ve emanet sahibi bir zat olup, sika (sağlam, güvenilir) idi. Hadîs ilmi dışındaki diğer ilimlerde de üstaddır. Mesela; kırâat ilmi. Bu ilimde muhtasar (kısa) bir kitabı olup, bu kitabın başında kırâat ilminin kısımları üzerinde ma'lûmat vermek sûretiyle, yeni bir usul ortaya koymuş ve bu usulü sonra gelen âlimler tarafından takib edilmiştir. Dâre Kutnî, fıkıh ilminde de büyük âlimdir ki, onun yazmış olduğu Sünen hadîs kitabı buna delalet eder. O, Ebû Sa'îd el-İstahrî'den Şafiî fıkhını öğrenmiştir." Reca bin Muhammed, Dâre Kutnî'ye; "Kendin gibi bir âlim gördün mü?" diye sordu. Dâre Kutnî, Necm sûresi 32. âyetindeki, nefslerin temize çıkarılmamasını beyân eden kısmı okudu. Reca bin Muhammed bunda çok ısrar edince, "Benim topladığım şekilde (hadîs-i şerîfi yazdıktan sonra onunla ilgili fıkhî hükümleri beyân ederek) toplayan görmedim" buyurdu. Ebû Zer Abd bin Ahmed, Hatim bin Beyyi'e, "Dâre Kutnî gibisini gördün mü?" diye sordu. Hatim, "O, kendi gibisini görmedi. Nasıl olur da ben onun gibisini görürüm" cevâbını verdi. Ezherî ise şöyle buyurdu: "Dâre Kutnî, çok zekî idi. Hangi ilimden olursa olsun onun yanında bir şeyden bahsedildiği zaman, onun o ilimde mutlaka bir ma'lûmâtı olduğu görülürdü. Muhammed bin Talha, Dâre Kutnî ile beraber bir yemek da'vetinde bulundu. Söz yemekten açıldı. Konuşma Dâre Kutnî'ye gelince, yemek yeme âdabının en ince bilgilerine varıncaya kadar anlattı. Gecenin çoğu bununla geçti." Yine Ezherî şöyle anlatır: Dâre Kutnî'yi, İbn-i Ebîl-Fevaris'e hadîs ilminin illetleri husûsundaki bir sorusuna cevap verirken gördüm. Sonra şöyle dedi: "Yâ Ebü'l-Feth, şark ve garb arasında, bu ilmi benden daha iyi bilen yoktur." İmâm-ı Zehebî ise, "Bu müthiş bir şeydir. Kim bu sözün kıymetini anlamak isterse, Dâre Kutnî'nin "el-İlel" kitabını mütâlâa etsin" buyurmuştur. Hâfız Abdülganî bin Saîd: "Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîslerini bilme husûsunda insanların en iyisi Dâre Kutnî'dir; Ali bin el-Medînî kendi vaktinin, Mûsâ bin Hârûn kendi vaktinin, İbn-i Ömer Dâre Kutnî de kendi vaktinin en iyisi, en âlimidir."

İmâm-ı Buhârî'nin Sahîh'i ve daha başka hadîs kitaplarında, ba'zı hadîs-i şerîfler senedinin (hadîs-i şerîfin rivâyet edenler kısmının) başından bir veya birkaç kişi atlanarak, sadece,

falan söyledi, falandan bildirildiği gibi ifadeler kullanılıyor, rivâyet edenlerin isimleri söylenmiyordu. Dâre Kutnî, falan falandan kelimelerini kaldırarak, onların yerine, rivâyet edenlerin bizzat ismini yazdı. Dâre Kutnî buna, hadîs ilminde ilk olarak ta'lik ismini verdi.

Yine kendisinin metin ve isnadında, ba'zı râviler tarafından yapılan, ba'zı râvilerin atlanılmasına (musahhaf), böyle hadîslere de (musahhaf hadîsler) denmiştir. Metin ve isnadlara tam ma'nasıyla vâkıf hadîs imamlarının bilebileceği bu çeşit illet, hadîs ilminin en mühim konularından biridir. İşte, Dâre Kutnî bu mevzû'daki ilmi ve tasnîf ettiği kitabıyla çok büyük şöhrete kavuşmuştur. Böylece Dâre Kutnî, kendisinden sonra gelen her âlime ışık tutmuş, rehberlik yapmış büyük bir âlim, ilmiyle amel eden büyük abid olmuştur.

Buyurduğu şu söz, onun ilminin en açık alametlerindendir: "Ey Bağdadlılar, ben sağ iken, hiçbir kimse Resûlullaha (aleyhisselâm) yalandan söz isnâd edebilir zannetmeyiniz" buyurmuştur. Zamanındaki bid'at ehli, bozuk inanç ve amel sahibi kimseler ile büyük mücâdeleler yapmış, onlarda söz söyleyecek herhangi bir hal bırakmayıp, böylece Ehl-i sünnet vel-cemâate, i'tikâd ve amel bakımından büyük hizmeti olmuştur.

Ebû Nasr bin Mâkul: "Rü'yâmda âhiret bana gösterildi. Dâre Kutnî'nin halinden sordum. Bana, "Şu Cennette imam diye çağırılan zât mı?" denildi.

Dâre Kutnî'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

Peygamberimiz (aleyhisselâm): "Ferâiz ilmini öğrenmeye çalışınız. Bu ilmi gençlere öğretiniz. Ferâiz ilmi din bilgisinin yarısı demektir. Ümmetimin en önce unutacağı şey, bu ilim olacaktır" buyurdu.

Enes bin Mâlik'in şöyle dediğini rivâyet etti:

"Allahü teâlânın gönderdiği hiçbir Peygamber yoktur ki, yüzü ve sesi güzel olmasın! Peygamberimize (aleyhisselâm) gelince; O yüz ve ses bakımından bütün peygamberlerin en güzelidir."

Hazreti Aişe vâlidemizden rivâyetle haber veriyor; Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu: "Benim üzerime salât-ü selâm getirmeyenin namazını Allahü teâlâ kabûl etmez."

"Bütün hastalıkların başı fazla yemekdir."

"Vefâtından sonra kim beni ziyâret ederse, beni hayatımda ziyâret etmiş gibi olur."

"Benim evimle (bir rivâyette ise kabrimle) minberim arası, Cennet bahçelerinden bir bahçedir. Benim minberim, Cennet bahçelerinden bir bahçenin üzerindedir."

"Kim ki, Mekke'de veya Medîne'de hac veya umreyi yaparken ölürse, Allah o kimseyi kıyâmet günü öyle diriltir ki, kendisinden hesap sorulmaz, hiç bir azâb da görmez."

"Hac edip kabrimi ziyâret eden kimse, beni diri iken ziyâret etmiş gibi olur."

"Hac edip de, beni ziyâret etmiyen kimse, beni incitmiş olur."

"Kabrimi ziyâret edene, şefaatim vâcib oldu."

"Mü'min, mü'minin aynasıdır."

"Benden sonra ba'zı kimseler çıkacak. Onlara rastlarsanız, öldürünüz! Çünkü onlar, müşriktir." Ali (radıyallahü anh) bunun alâmeti nedir? diye sordu: "Onlar sana aşırı bağlılık gösterecek, sende bulunmayacak şeyleri, sana söyleyeklerdir. Bunlar, Ebû Bekr'le, Ömer'i kötülerler. Bunlara söğerler. Eshâbıma söğenlere, Allahü teâlâ ve melekler ve bütün insanlar la'net etsin."

Resûlullah (aleyhisselâm): "Allahü teâlânın, meleklerin ve bütün insanların la'neti, ümmetimi gaşyeden kimsenin üzerine olsun" buyurdu. "Ümmetinizin gaşyi nedir?" diye Eshâb-ı kiram sordular. Peygamberimiz cevâbında "Dinde olmayan bir şeyi (bid'at) çıkarıp, insanları onu yapmaya sürüklemektir" buyurdu.

Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Abdest alırken Allahü teâlânın ismini zikreden, Besmele-i şerîf ile başlayan kimsenin bütün bedeni, Besmele-i şerîf söylemiyenin ise, yalnız yıkadığı (abdest) a'zâları (küçük günahlardan) temizlenir."

Peygamberimiz (aleyhisselâm), Hazreti Bilal'e "Yâ Bilâl (ezan ve namaz ile) bizi rahatlandır" buyurdu.

Yine Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Namazınızın tamamlanmasını (kamil olmasını) isterseniz, imamete en hayırlınızı geçiriniz" buyurdu.

Ebû Hureyre'den (radıyallahü anh) rivâyetle Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Namazını vaktin sonunda kılan kimse; namazını kaçırmış olmamakla beraber, ilk vakitte kılmadığından dolayı kaybettiği fazîlet, bütün dünyâ ve içindekilerden daha hayırlıdır" buyurdu.

Yine Peygamberimiz (aleyhisselâm), "Cum'a günü benim üzerime seksen salevât-i şerîfe getiren kimsenin, Allahü teâlâ seksen yıllık günahını mağfiret eder" buyurdu.

"Sizden biriniz bir arkadaşının bir iyiliğini bilirse, onu duyursun. Zîrâ, bu o kimseyi iyiliğe teşvîk eder ve iyiliğe olan hevesini artırır."

"Her şeyin bir anahtarı vardır. Cennetin anahtarı da fakîr ve miskînleri sevmekdir. Fakîr ve miskînler, sabırları sebebiyle kıyâmet günü Allahü teâlâya yakîn bulunacaklardır.

Peygamberimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: "Kul, birçok iyi ameller işler. Bu ameller mühürlü bir zarfla melekler tarafından Allaha yükseltilir ve bu zarf Allahın huzûruna konur. Allahü teâlâ: "Bu zarfı atınız, zîrâ bunun içindeki amel, benim rızâm için yapılmamıştır" buyurur. Sonra Allahü teâlâ melekleri çağırır ve "Şu şu amelleri ona yazınız" buyurur Melekler, "Yâ Rabbi, o bunların hiçbirini yapmadı" derler. Allahü teâlâ "Yapmadı amma, yapmaya niyet etti" buyurur."

Peygamberimiz (s..v.) "Allahü teâlânın indinde bir dirhem faiz, otuz zinâdan daha büyük günahtır"

Yine Peygamberimiz, "Bir mü'minin, din kardeşi hakkında gıyaben yaptığı duâ reddolmaz" buyurdu.

"Allahü teâlâ bu dîni kendi zâtı için hâlis kıldı. Sizin bu dîninize cömertlik ve güzel huydan başkası yakışmaz. Dikkat ediniz, dîninizi bu iki hasletle süsleyiniz."

"Allahü teâlâ bütün velîlerini (dostlarını), cömert ve güzel ahlâklı kılmıştır."

"Cömertlik Cennette bir ağaçtır. Cömerd olan kimse, onun bir dalını yakalamıştır. O dal, onu Cennete götürmeden bırakmaz. Cimrilik de Cehennemde bir ağaçtır. Cimri de bu ağacın bir dalına yapışmıştır. O dal, o kimseyi Cehenneme götürmeden bırakmaz."

"Cömerdin (ikram ettiği) yemeği şifâ, cimrinin (ikram ettiği) yemeği ise hastalıktır."

Peygamberimiz (aleyhisselâm): "Ümmetimin sâlihlerinin Cennete girmeleri, namaz ve oruçları sebebiyle değil, cömerdlik, müslümanlara karşı kalblerinde kötülük beslememeleri ve müslümanlara nasithatleri sayesindedir" buyurdular.

Dâre Kutnî'nin eserlerine gelince: Bunların en meşhûru, "Sünen" hadîs kitabıdır. Bu eserinde, diğer sünen kitaplarının belli şekline uymayarak, yahut mühim fıkıh mes'elelerine dâir hadîsleri ve bunların muhtelif rivâyetlerini (senetlerini) verir. Bu eseri, onu fıkıh ilmindeki yüksek derecesini göstermeye kâfidir. "İlel-ül-hadîs" kitabı, hafızasından talebelerine yazdırdıklarından meydana gelmiş olup neşredilmiştir. "İlzâmât ale's-Sahihayn" adlı eserinde, Buhârî ve Müslim'in hadîs alma şartlarına uyduğu hâlde, eserlerine almadıkları Sahih hadîsleri toplamıştır.

Kitâb-ul-istidrâkât ve't-tetebbu': Buhârî ve Müslim'deki ba'zı hadîsler hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca Kitab-ül-erba'în, Kitâb-ül-ifrâd, Kitâb-ul-emâlî, Kitâb-ül-müstacâd, Kitâb-ur-rü'yâ, Kitab-üt-tashîf, Kitab-ül-kırâat gibi çok kıymetli kitapları vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-şafiiyye cild-3, sh. 462

2) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 378, 944, 996

3) Târih-i Bağdâd cild-12, sh. 34

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 991

5) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 166, 167, cild-2, sh. 82, 129, 140, 141, 297

6) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 297

7) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 116